

Нівелювання гендерних стереотипів у сучасних творах декоративно-прикладного мистецтва й дизайну

Алла Дяченко

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Київ, Україна

Анотація. Метою статті є аналіз та оцінка ролі сучасного декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в процесі розмивання гендерних стереотипів і формування інклюзивного розуміння гендерних ідентичностей. **Результати дослідження.** Стаття містить комплексний аналіз та систематизацію засобів, завдяки яким сучасні українські митці та дизайнери впливають на переосмислення гендерних стереотипів через свої твори. У статті розкрито як естетичне, так і соціальне значення декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в контексті гендерної рівності; окреслено вихід за межі традиційних підходів до оцінки мистецьких творів. Визначено, що гендерні стереотипи є складником соціокультурної тканини сучасного суспільства, який впливає на формування ідентичності та поведінку особистості з моменту її народження. Традиційні уявлення про гендерні ролі глибоко вкорінені в повсякденні аспекти життя — від вибору кольору дитячих іграшок до професійної орієнтації та сімейних взаємин. Особливість дослідження полягає у впровадженні міждисциплінарного підходу, що об'єднує теорії гендерних студій, мистецтвознавства, культурології та дизайну для всебічного аналізу як візуальних, так і концептуальних аспектів декоративно-прикладного мистецтва та дизайну. **Наукова новизна.** В роботі визначено головні стратегії, які використовують митці та дизайнери для розширення уявлень про гендер, зокрема гендерно-нейтральний дизайн, критичне переосмислення традиційних гендерних ролей через мистецтво, а також упровадження інклюзивності та різноманітності як основних принципів творчого процесу. **Висновки.** Сучасні твори декоративно-прикладного мистецтва та дизайну демонструють значний потенціал у переосмисленні та нівелюванні гендерних стереотипів. Митці та дизайнери використовують свої творчі платформи для формування оновлених уявлень про гендер, пропонуючи альтернативні візуалізації та інтерпретації гендерних ідентичностей. Дослідження підтвердило, що сучасне мистецтво та дизайн мають неабияке значення для розширення меж традиційних гендерних ролей, надаючи можливість для розширення суспільних уявлень щодо диференціювання гендерних моделей поведінки. Митці та дизайнери використовують інноваційні підходи та методи для висвітлення гендерної проблематики, зокрема гендерно-нейтральний дизайн, критичне переосмислення гендерних символів.

Ключові слова: гендерні стереотипи; гендерні ідентичності; декоративно-прикладне мистецтво; дизайн; митець; національні мотиви; візуальне втілення

Для цитування

Дяченко, А. (2024). Нівелювання гендерних стереотипів у сучасних творах декоративно-прикладного мистецтва й дизайну. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство, 50*, 134–144. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.50.2024.306802>

Вступ

Актуальність дослідження визначається глобальними змінами в суспільній свідомості, що зорієнтовані на боротьбу з гендерною нерівністю та стереотипами, які досі перешкоджають розвитку індивідуальності. Сучасне декоративно-прикладне мистецтво та дизайн, як важливі компоненти куль-

турного та соціального життя, відіграють визначальну роль у формуванні нових ідентичностей та відображенні динамічних суспільних настроїв. Вони не лише відображають зміну парадигм у сприйнятті гендерних ролей, але й активно сприяють їх переосмисленню та нівелюванню гендерних стереотипів через візуальний мовний вплив. Вивчення цієї тематики є актуальним із кількох

причин. По-перше, у контексті глобальних соціальних рухів за рівність та інклюзивність аналіз та осмислення гендерних стереотипів у мистецтві та дизайні дозволяють ідентифікувати й оцінити зміни, що відбуваються в суспільстві. По-друге, це дослідження важливе для розуміння того, як мистецтво може сприяти соціальному прогресу та розвитку, використовуючи вплив візуальних комунікацій для стимулювання критичного мислення й рефлексії. Зрештою, воно акцентує увагу на важливості створення нових підходів у мистецтві та дизайні, які б відображали різноманітність гендерних досвідів та сприяли б формуванню уявлень щодо диференціювання гендерних моделей поведінки. Таким чином, дослідження є не тільки актуальним, але й необхідним кроком на шляху до глибшого розуміння того, як мистецтво та дизайн можуть перетворюватись на потужні інструменти соціальних змін.

Аналіз попередніх досліджень. Проблематика гендеру в культурі знайшла своє відображення в численних дослідженнях за кордоном та в Україні. Роботи таких авторів, як В. Агеєва та Т. Марценюк (2019), В. Кравець (2013), присвячені теоретичному аналізу гендеру, зокрема жіночого досвіду в соціокультурному контексті, репрезентуючи його через історичні події та мистецькі пошуки. Дослідження Н. Бабій (2020) висвітлює кризу гендерної ідентичності в сучасній культурі, вказуючи на появу гендерних інверсій, які відхиляються від традиційних гендерних норм як на Заході, так і в Україні. Гендер розглядається як соціокультурна та символічна конструкція, що адаптується до нових соціокультурних умов, що призводить до змін у гендерних ролях і стереотипах, а також до нових форм гендерної самопрезентації в публічному просторі.

Сучасні мистецькі практики Н. Копилової (2021) слугують полем для гендерних маніфестацій, відображаючи різноманіття взаємодій між особистістю та суспільством у контексті традицій і нововведень. «Жіноче мистецтво» виступало як засіб вираження жіночого голосу в культурі, де домінували маскулініні гендерні та соціокультурні моделі. Теоретичні дослідження жіночого досвіду в мистецтві Т. Злобіної (2016), К. Яковленко (2019) розширюють розуміння цієї тематики. Проте в українській науковій літературі спостерігається нестача мистецтвознавчого осмислення гендерних змін у сучасній культурі.

Мета статті — аналіз та оцінка ролі сучасного декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в процесі розмивання гендерних стереотипів і формування більш інклюзивного розуміння гендерних ідентичностей.

Результати дослідження

Гендерні стереотипи глибоко вкорінені у структуру сучасного суспільства й визначають очікування та поведінку індивідів з моменту їхнього народження. Від кольору одягу та іграшок для немовлят до професійних шляхів і ролей у сім'ї — гендерні стереотипи накладають обмеження на можливості особистісного та соціального розвитку. Проте в останні десятиліття спостерігається поступове усвідомлення та відкидання цих застарілих норм, що супроводжується пошуком нових моделей створення більш рівноправного та інклюзивного суспільства.

Значення гендерних стереотипів у сучасному суспільстві не можна недооцінювати. Вони впливають на формування ідентичності, професійний вибір, особистісний розвиток та міжособистісні взаємодії. Діти та молодь, які ростуть у середовищі з жорсткими гендерними нормами, часто зазнають тиску, що змушує їх відмовлятися від власних інтересів та бажань на користь суспільно прийнятих ролей, що може призвести до втрати потенціалу, зниження самооцінки та невдоволення життям. З іншого боку, поступове зниження впливу гендерних стереотипів відкриває нові можливості для особистісного зростання та розвитку; визнання та прийняття різноманітності гендерних ідентичностей сприяє формуванню більш толерантного суспільства, де кожна людина може вільно виражати себе без страху засудження чи виключення (Агеєва & Марценюк, 2019).

Особливе значення в боротьбі з гендерними стереотипами має освіта. Школи та університети, які впроваджують програми з гендерної рівності та інклюзії, виховують нове покоління, здатне критично мислити та заперечувати традиційні норми; впроваджувати або стимулювати освітні ініціативи, спрямовані на розширення уявлень про гендер, зменшення дискримінації та підвищення рівня рівноправ'я у суспільстві. Також важливу роль відіграють медіа та мистецтво, що мають потенціал формувати громадську думку та впливати на соціальні зміни. Представлення гендерної різноманітності в кіно, телебаченні, літературі, творах сучасного дизайну та декоративно-прикладного мистецтва сприяє знищенню стереотипів та розвитку більш відкритого та прийняттого ставлення до різних гендерних ідентичностей. Упровадження й поширення суспільного діалогу, освітніх ініціатив, активної громадської позиції та мистецьких проєктів, що піддають сумніву традиційні гендерні ролі, є вирішальними для створення більш справедливого та рівноправного суспільства. Таким чином, значення гендерних

стереотипів у сучасному суспільстві полягає не тільки в їхньому обмежувальному впливі на індивідуальність та самовираження, але й у потенціалі їх подолання як шляху до більш вільного, толерантного та інклюзивного майбутнього.

Декоративно-прикладне мистецтво та дизайн посідають унікальне місце в культурному та соціальному ландшафті сучасного суспільства; вони не просто відображають історичні, культурні та естетичні контексти свого часу, але й активно формують суспільні погляди, впливають на сприйняття краси, функціональності та ідентичності. Через це роль декоративно-прикладного мистецтва й дизайну у формуванні суспільних поглядів є багатогранною та значущою.

На перший погляд може здатися, що декоративно-прикладне мистецтво зосереджене переважно на естетиці та практичності предметів повсякденного вжитку, однак за цією безпосередньою функціональністю криється глибокий змістовний шар, що відображає ідейні та соціальні тенденції епохи. Від традиційних ремесел до сучасного індустріального дизайну кожен предмет декоративно-прикладного мистецтва несе в собі певні цінності та ідеали, що можуть викликати рефлексію або навіть заперечувати панівні суспільні погляди.

Декоративно-прикладне мистецтво й дизайн формують суспільні погляди і впливають на сприйняття простору, предметів та навіть соціальних ролей через дизайн інтер'єрів, меблів, одягу та аксесуарів. Ці види мистецтва не лише створюють комфорт та красу у повсякденному житті, але й містять у собі ідеї інклюзивності, стійкості, гендерної рівності та соціальної справедливості.

Наприклад, сучасний дизайн часто прагне бути «універсальним», тобто зручним і доступним для людей з різними фізичними можливостями. Такий підхід не лише поліпшує якість життя багатьох людей, але й спонукає суспільство до визнання та поваги різноманітності людського досвіду. Через екологічний дизайн та використання сталого виробництва мистецтво може формувати суспільну свідомість щодо збереження навколишнього середовища, що не тільки сприяє розвитку екологічної етики, але й надихає на пошук інноваційних рішень для виробництва та споживання, які менше шкодять планеті. За спостереженнями Н. Урсу та І. Гуцул (2018), декоративно-прикладне мистецтво і дизайн часто виступають як медіуми для соціального та політичного коментаря. Вони можуть бути засобами протесту, вираження солідарності з рухами за права людини або засобами підвищення обізнаності про глобальні проблеми. Через свою естетику та функціональність такі

твори мистецтва здатні привертати увагу численної аудиторії до важливих питань, спонукати до діалогу та навіть ініціювати зміни.

У підсумку, роль декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в формуванні суспільних поглядів є невіддільною та впливовою. Через свої твори митці та дизайнери не просто роблять наше повсякденне життя красивішим і комфортнішим, але й спонукають нас до роздумів, сприйняття нових ідей та, врешті-решт, до створення більш справедливого, інклюзивного та сталого світу.

Відображення гендерних стереотипів у мистецтві та дизайні має довгу та складну історію, що унаочнює зміни в сприйнятті гендерних ролей у різні історичні періоди — від давніх цивілізацій до сучасності. Мистецтво та дизайн завжди використовувалися як потужні засоби для представлення та підтримки певних гендерних ідеологій й одночасно висвітлювали конфлікти та виклики, пов'язані з гендерними стереотипами. У давні часи зображення чоловіків та жінок у мистецтві відповідали чітко визначеним гендерним ролям. Так, чоловіки зображувались як воїни, мисливці або правителі, що символізувало силу, владу та домінування. Жінки, своєю чергою, частіше позиціонувались як матері, дружини чи красуні, відображаючи ідеали піклування, підпорядкування нормам етики та моралі та як втілення естетичної привабливості. Такі зображення сприяли закріпленню традиційних гендерних ролей та стереотипів, підкреслюючи розділення сфер впливу та діяльності для чоловіків та жінок. Проте в міру розвитку суспільства та зміни соціальних норм почалася поступова трансформація гендерних стереотипів, відображення яких насамперед втілювалось у творах мистецтва та дизайну. Епоха Відродження принесла з собою новий інтерес до людського тіла й індивідуальності, що привело до більш різноманітних та психологічно заглиблених зображень жінок та чоловіків. Однак навіть у цей період більшість відомих художників та митців були чоловіками, а жінки часто залишались у тіні, обмежені суспільними уявленнями про «пристойну» поведінку та діяльність.

У XIX та на початку XX ст., з появою модернізму та пізніше феміністичного мистецтва, гендерні стереотипи в мистецтві та дизайні стали предметом активної критики та переосмислення. Художниці та дизайнерки почали активніше заявляти про себе, використовуючи мистецтво як засіб боротьби за гендерну рівність та висвітлення проблем, з якими вони стикались. Феміністичне мистецтво 1970-х рр. стало потужним інструментом виклику та деконструкції чинних гендерних стереотипів, підкреслюючи важливість особистого досвіду жінок,

їхні права на самовираження та критичний аналіз гендерних норм. У сучасному мистецтві та дизайні гендер продовжує бути важливою темою для дослідження, художники та дизайнери використовують різноманітні медіа для дослідження та викликів традиційним гендерним ідентичностям та стереотипам. Від цифрового мистецтва до вуличної моди сучасні митці прагнуть розширити межі гендерного самовираження й створити більш інклюзивне та різноманітне представлення гендерних ідентичностей. В історичному контексті еволюція гендерних стереотипів у мистецтві та дизайні відображає глибокі зміни в сприйнятті гендерних ролей — від традиційних зображень до сучасних критичних досліджень; мистецтво та дизайн продовжують бути важливими інструментами для осмислення та переосмислення гендерних стереотипів, сприяючи більшій гендерній рівності та інклюзивності у суспільстві (Ткалич & Зінченко, 2013).

У матеріалах проекту «Гендерне бюджетування в Україні» було виділено наявні нагальні гендерні проблеми в галузі мистецтва й культури України та сформовано рекомендації щодо їх усунення, зорієнтовані на переосмислення гендерних стереотипів (Кисельова, 2020).

Надалі вважаємо за необхідне відстежити тенденції формування сучасних творів дизайну й декоративно-прикладного мистецтва, що охоплюють різні напрями життєдіяльності й виступають проти гендерних стереотипів.

Першим з напрямів, у якому спостерігаємо активну реалізацію гендерної флюїдності, є дизайн *функціонального одягу*. Сучасні дизайнери одягу все частіше створюють колекції, що розмивають традиційні гендерні межі, пропонуючи функціональний одяг, що пасує будь-кому, незалежно від гендерної ідентичності. Ці колекції підкреслюють важливість комфорту, практичності й універсального стилю, виступаючи проти того, що певні елементи одягу чи кольори «підходять» лише певному гендеру.

Одяг від «Patagonia», відомого виробника одягу, випустив лінію унісекс одягу, яка спроектована для людей різної статі та антропометричних характеристик, з акцентом на функціональність і комфорт. Ця лінія одягу включає широкий спектр складників — від термофутболок до штормових курток, які використовують для різноманітних видів активностей, таких як піші походи, альпінізм і кайтсерфінг. Особливість одягу «Patagonia» полягає в їхній здатності адаптуватися до будь-яких погодних умов, забезпечуючи захист і комфорт без врахування гендерних відмінностей.

«Telfar» — бренд, заснований дизайнером Телфаром Клеменсом — пропонує низку офісно-

го одягу, який стирає гендерні межі. Їхня колекція включає блейзери, штани та сорочки, що характеризуються мінімалістичним дизайном і універсальністю й пасують як чоловікам, так і жінкам. Особливо популярні серед покупців є блейзери «Telfar», які виготовлені з якісних матеріалів і пропонують комфорт та стиль в офісному середовищі. Вироби не тільки виглядають стильно, але й спонукають відмовитися від традиційних гендерних ролей у професійному одязі.

Наступним яскравим прикладом є роботи художниці й дизайнерки Юлії Магдич, яка відома сучасними інтерпретаціями традиційного українського вбрання. Її колекції виходять за рамки звичних уявлень про чоловічий та жіночий одяг, поєднуючи елементи національних мотивів з непередбачуваними силуетами та кольорами. Магдич не просто оновлює народний одяг, але й створює універсальні речі, які можуть носити люди незалежно від їхнього гендеру, тим самим підкреслюючи ідеї гендерної рівності й індивідуальності та їхній зв'язок з історичною спадщиною.

Українська дизайнерка Ксенія Шнайдер відома своїми унісекс колекціями, що затирають гендерні межі в моді. Одним із головних елементів її дизайну є використання уніфікованих орнаментів та мотивів, які можуть асоціюватися як із чоловічим, так і з жіночим вбранням. Наприклад, вона часто використовує камуфляжні мотиви, стилізовані під сучасний урбаністичний стиль, а також класичні денім тканини, які виконуються в формах, що пасують образу людини будь-якої статі.

Колекції, створені К. Шнайдер, акцентують ідею того, що мода не має гендерних обмежень і кожна людина може вибрати те, що відповідає її чи його стилю і вподобанням.

Гендерно-нейтральне вбрання від «Ivan Frolov». Іван Фролов, інший відомий український дизайнер, також пропонує підхід до моди, який не містить гендерних кліше. Його колекції часто включають елементи, які традиційно вважаються як «чоловічими», так і «жіночими». Дизайнер використовує однакові орнаменти, наприклад, вишивку, що може бути як геометричною, так і флористичною, для створення одягу, який пасує будь-кому; дизайни майстра часто включають широкі крої, об'ємні форми та елементи, які традиційно асоціюються з високою модою й водночас є зручними й стильним для людей будь-якої статі. Творчість Івана Фролова стверджує те, що краса й стиль не мають гендерних рамок, а мода може бути інструментом для вираження особистої унікальності та індивідуальності.

Тетяна Зез відома своїми текстильними роботами, що перетворюють традиційне вишиван-

ня на потужний засіб висловлення сучасних ідей й водночас відновлюють зв'язки між поколіннями. Майстриня є засновницею проєкту «Вишивка в одязі видатних українців», у якому вона проводить реконструкцію вишиваних сорочок видатних культурних діячів, створює на їхній основі колекції та популяризує автентичні вишивки (Рис. 1).

Рис. 1 Приклад роботи від Тетяни Зез.
Джерело: УНІАН (Нетюхайло, 2023).

Отже, гендерна нейтральність у моді відкидає традиційні гендерні категорії, замінюючи їх на більш універсальні підходи, які відповідають потребам будь-якої особи, незалежно від її гендерного визначення. Ця тенденція підкреслює важливість функціональності та комфорту, відходячи від гендерних стереотипів, що історично домінували у світі моди.

Ще одним важливим напрямом, де українські митці й дизайнери роблять значний внесок у розмивання гендерних стереотипів, є *дизайн інтер'єру та меблів, який відкидає гендерні кліше*. Сучасні дизайнери інтер'єрів пропонують рішення, що відходять від стереотипних «чоловічих» або «жіночих» дизайнів, зосереджуючись на створенні простору, який поєднує індивідуальність та універсальність, враховуючи всі потреби споживачів. Такі дизайн-проєкти сприяють розширенню уявлень про домашній та робочий (офісний) простір, роблячи його більш гнучким і відкритим для експериментів.

Вікторія Якуша, засновниця українського бренду «Faina Design», відома своїм підходом до дизайну інтер'єру, який ігнорує традиційні гендерні ролі. Вона створює простори й форми предметів вжитку, які позначені оригінальною пластичністю, природними матеріалами й глибокими,

спокійними кольорами, що надають інтер'єру універсального характеру. Ці дизайнери не лише вирізняються естетичною привабливістю, але й прагнуть до створення комфортного середовища для людей будь-якого віку та статі, відмовляючись від традиційних «маскулінних» або «фемінінних» дизайнерських рішень.

До числа активних мистецьких менеджерів, що просувають інноваційні дизайн-проєкти в царині дизайну інтер'єрів, є онлайн-платформа «Prostir86» — український дилер дизайнерських здобутків, колектив якого зосереджується на позиціонуванні інноваційних інтер'єрів, меблів та аксесуарів, що змінюють традиційні уявлення та розуміння простору. Проєкти, представлені на цій платформі, часто включають елементи, що не асоціюються з певною статтю, зокрема індустриальні матеріали та сміливі геометричні форми в поєднанні з м'якими тканинами та яскравими акцентами. Такий підхід не лише вносить свіжість у дизайн інтер'єру, але й створює простір, який є зручним і привабливим для всіх, незалежно від гендерних уподобань, стимулюючи відвідувачів до вільного вираження індивідуальності у власному просторі.

Дизайн приміщень від авторів *Юлії і Дениса Шаталюків* поєднує в собі функціональність і високий естетичний стандарт. Особливої уваги заслуговує їхній проєкт «Promodo HUB&OFFICE», дизайн якого відтворює принципи гендерної нейтральності (Рис. 2).

Рис. 2. Дизайн приміщення з просту Promodo Hub & Office. Автори Юлія і Денис Шаталюки.
Джерело: Promodo HUB&OFFICE (Bezuglov, 2022).

Автори цього проєкту орієнтуються на створення меблів, що мають чіткі, мінімалістичні форми, які однаково апелюють до будь-якої гендерної аудиторії. Прості та чисті лінії, уникнення зайвих деталей та декорацій підкреслюють універсальність використання та естетичну привабливість,

що не залежить від гендерних стереотипів. Такі матеріали, як дерево, метал, скло, а також нейтральні кольори — чорний, сірий, білий, природні відтінки деревини забезпечують гендерну нейтральність у дизайні. Ці матеріали й кольори сприймаються як універсальні й такі, що відповідають будь-якого простору, незалежно від того, хто їх використовує.

Меблі, представлені в цьому проєкті, зручні для широкого спектру користувачів, включаючи осіб різних вікових категорій та антропометричних показників. Універсальний дизайн, що не ставить обмежень за гендерними особливостями, забезпечує комфорт та функціональність для всіх користувачів.

Ще одним із дизайнерів, які переосмислюють традиційні підходи до проєктування інтер'єрів, є Сергій Махно, який у своїх проєктах часто використовує нестандартні матеріали та форми, створюючи простір, який відчувається одночасно затишним й авангардним, виходячи за рамки традиційних «чоловічих» або «жіночих» дизайнерських рішень.

У своїх роботах Сергій Махно прагне до принципів, що змішують і розмивають гендерні відмінності в дизайні інтер'єру. Традиційно деякі елементи дизайну могли бути сприйняті як втілення «чоловічих» чи «жіночих» визначників. Прикладами «чоловічих» елементів у дизайнерських рішеннях є: 1) використання холодних, індустріальних матеріалів, таких як метал, бетон або темне дерево; 2) насичення кольорової палітри інтер'єрів глибокими, темними кольорами, такими як сірий, чорний або темно-синій; 3) у формоутворенні меблів пріоритетності набувають прямі, чіткі лінії та геометричні форми, що підкреслюють силу та стабільність.

Серед специфічних елементів у «жіночих» дизайнерських рішеннях назвемо: 1) використання м'яких, природних матеріалів, таких як тканини, текстиль, світле дерево; 2) теплі, заспокійливі кольори, такі як рожевий, бежевий або світло-синій; 3) плавні вигнуті й витончені деталі, які створюють відчуття затишку й комфорту.

Однак у проєктах, генерованих С. Махно, «чоловічі» та «жіночі» елементи гармонійно поєднуються один з одним, створюючи простори, що втілюють ідеї гнучкості й відкритості (Рис. 3).

Із наведених прикладів унаочнюється сміливість автора, що активно інтегрує нестандартні матеріали та форми, створюючи унікальний стиль, який може апелювати до широкої аудиторії незалежно від їхньої гендерної ідентичності. Такий підхід сприяє створенню інтер'єрів, які відчуваються одночасно інноваційними та затишними

й закликають до переосмислення традиційних гендерних кліше в архітектурі та дизайні.

Рис. 3. Shkrub House. Дизайн студії Сергія Махно.
Джерело: Хмарочос (Луцька, 2021).

У сучасному українському декоративно-прикладному мистецтві також помітна тенденція до відходу від традиційних гендерних стереотипів, що відкриває нові горизонти для творчості та самовираження. Розглянемо українських митців, чий роботи символізують ці зрушення й відображають різноманітність сучасного мистецького дискурсу.

У сучасному українському дизайні декоративного посуду та предметів вжитку спостерігається впевнений рух до розмивання гендерних стереотипів, який відображає глобальні тенденції щодо інклюзивності та рівності. Серед митців, які стоять на передовій цієї трансформації, особливо виділяються автори, чий твори не тільки мають високу естетичну цінність, але й містять у собі потужне соціальне послання (Варивончик, 2018).

Молода майстриня керамічного мистецтва *Кристина Міщенко* своїми роботами ставить під сумнів традиційні гендерні ролі, надаючи предметам побуту нового змісту. Її серія декоративних панно є втіленням ідеї про те, що мистецтво та функціональність не мають гендеру. Кристина Міщенко використовує комбіновані техніки формування шарами, втирки оксидами, розпису емалями, щоб створити складні, фактурні візерунки на поверхні керамічних виробів, що можна трактувати як сплетіння різноманітних гендерних ідентичностей і досвідів (Рис. 4).

Олена Павлова, талановитий ювелір, відома своїм новаторським підходом до створення прикрас. Однією з характерних рис ювелірних творів Павлової є використання символіки, що відображає рівність і баланс між чоловічим та жіночим початками. У багатьох її роботах можна побачити мотиви, які символізують гармонію та рівно-

правність. Наприклад, вона часто використовує геометричні форми, які взаємодоповнюють одна одну, створюючи єдиний гармонійний образ. Матеріали, з якими працює Олена Павлова, також мають важливе значення. Вона надає перевагу природному камінню та металам, які символізують вроджену красу та силу обох статей. У її колекціях можна знайти прикраси з використанням дорогоцінних та напівдорогоцінних каменів, кожен з яких має своє значення та енергію (Рис. 5).

Рис. 4. Декоративні панно від Кристини Міщенко.
Джерело: сайт КДАДПМД імені Михайла Бойчука
(Міщенко, б.д.).

Рис. 5. Ювелірна прикраса від Олени Павлової.
Джерело: Суспільне (Хижа, 2024).

Ці матеріали об'єднуються в єдину композицію, що підкреслює рівноправність і взаємодоповнюваність. Форми та дизайни прикрас Олени Павлової також відображають ідею гендерної рівності. Вона створює ювелірні вироби, які підходять як чоловікам, так і жінкам, підкреслюючи їхню індивідуальність та унікальність. Її роботи можуть бути витонченими й ніжними або ж міцними й масивними, але завжди зберігають баланс і гармонію.

Відображення гендерних проблем й інноваційних поглядів щодо їхнього вирішення зна-

ходимо також у роботах сучасних українських графічних дизайнерів. Втім наявність значного розмаїття продукції графічного дизайну — від соціальних плакатів, рекламних банерів та лайтбоксів до пакувальної продукції, інфографіки та стінопису — потребуватиме окремого дослідження цього розгалуження дизайнерської діяльності, оскільки саме візуальні комунікації, створені фахівцями графічного дизайну, набувають поширення як у міському візуальному середовищі, так і в інтернет-мережах і здійснюють щоденний і найбільш потужний вплив на свідомість споживачів і їхнього відношення до проблем гендеру.

Не маючи можливості охопити увагою всі різновиди продукції графічного дизайну, можемо лише узагальнено констатувати, що в цьому напрямі фахової діяльності спостерігається дві протилежні стилістичні тенденції візуального відтворення інформації. Перша тенденція спирається на здобутки «швейцарського стилю» й апелює до вкрай спрощених та схематизованих форм. Натомість інша, репрезентована й підтримана сучасними технологіями ШІ, пропонує гіперреалістичні зображення, здатні конкурувати з найбільш досконалими технологіями фотофіксації реальності.

Проте вважаємо за потрібне все ж таки висвітлити такий вид графічної творчості, як стінопис, що межує з фаховими компетенціями майстрів декоративно-монументального розпису. Одним із найбільш потужних образів, що нівелюють гендерні стереотипи, вважаємо стінопис українського художника *Костянтина Качановського*, створений ним у квітні 2022 р. У муралі під назвою «Красавица терпіти не буде», (Рис. 6) втілено не тільки узагальнене ставлення українського жіноцтва до російської агресії, але й новий вимір гендерного сприйняття та моделей поведінки, що контрастують із традиційними уявленнями про жінок як про «слабку стать», що має підпорядковуватись жорстокій «чоловічій» силі.

Спираючись на аналізовані вище твори сучасного українського декоративно-прикладного мистецтва та дизайну, можемо констатувати, що українські митці активно включаються в глобальний діалог про гендерну рівність, використовуючи різноманітні методи та прийоми для висловлення ідей інклюзивності, різноманітності та розмивання традиційних гендерних стереотипів.

Далі, на основі визначення Н. Гаврилишиної (2022), розкриємо головні підходи та методи, через які українські митці та дизайнери сприяють формуванню гендерно рівного суспільства.

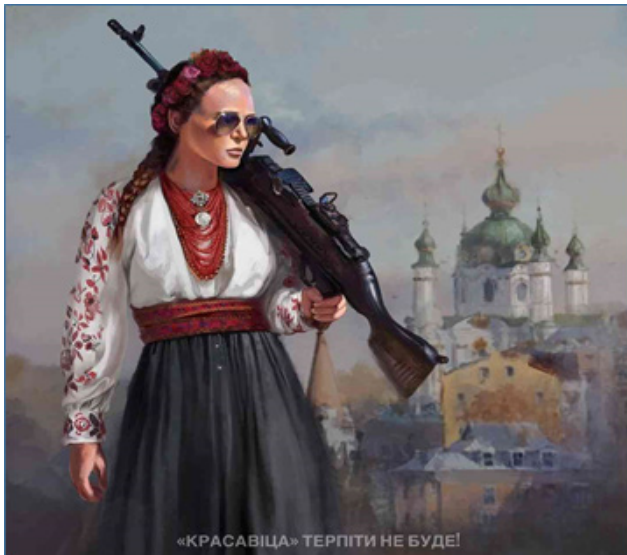

Рис. 6. «Красавица» терпіти не буде. Стінопис.
Автор К. Качановський. Рівне.
Джерело: сайт ШОТАМ (Конопльова, 2022).

1) Одним із основних методів є використання гендерно нейтральних мотивів у творах. Митці обирають такі теми та образи, що не асоціюються виключно з чоловіками чи жінками, а відображають універсальні людські досвіди та емоції. Це може бути зображення природи, абстрактні композиції або предмети повсякденного вжитку, відтворені таким чином, щоб їх сприйняття не обмежувалося гендерними межами.

2) Іншим важливим підходом є інтеграція ідей гендерної рівності у функціональний дизайн предметів декоративно-прикладного мистецтва. Так, дизайнери створюють меблі, одяг, аксесуари, позбавлені гендерних обмежень, демонструючи, що кожна людина має право вибирати те, що їй подобається, незалежно від гендерних стереотипів. Такий підхід не лише сприяє розширенню свободи вибору для споживачів, але й активно пропагує ідею рівності.

3) Українські митці також звертаються до гендерного переосмислення як народних традицій і ремесел, так і соціальних «ролей» в суспільстві. Замість того, щоб дотримуватися традиційного поділу на «чоловічі» та «жіночі» заняття, вони демонструють, як обидві статі можуть майстерно володіти різними видами діяльності; це не тільки відновлює історичну справедливість, але й надихає сучасних чоловіків та жінок на освоєння нових професій, ремесел і технік. Багато українських дизайнерів і митців ініціюють соціальні проекти або беруть участь у колабораціях, спрямованих на підтримку гендерної рівності та боротьбу з дискримінацією (Копилова, 2021). Через такі проекти вони привертають увагу до проблеми гендерних стереотипів, пропонують конкретні шляхи їх подолання та демонструють позитивні приклади гендерної взаємодії в мистецтві та дизайні.

Можемо стверджувати, що сучасні українські митці активно використовують нові медіа для висловлення ідей гендерної рівності. Міський стінопис, відеоарт, цифрове мистецтво, інсталяції з використанням інтерактивних технологій дозволяють глядачам не просто сприймати мистецький об'єкт, але й стати учасниками діалогу про гендер, стираючи межі між творцем й аудиторією. Через впроваджені методи та прийоми сучасні українські митці та дизайнери роблять значний внесок у розвиток гендерної рівності, демонструючи, що мистецтво може слугувати не лише засобом естетичного задоволення, але й потужним інструментом соціальних змін (Македон та ін., 2020).

Одним із найважливіших аспектів сучасного мистецтва та дизайну є їхня здатність візуально втілювати ідеї, що контрастують із традиційними гендерними стереотипами. Художники та дизайнери вдаються до впровадження несподіваних образів та символів для висвітлення гендерної рівності, показуючи, наприклад, чоловіків у ролях, які традиційно вважалися «жіночими», та навпаки. Такі твори спонукають глядачів задуматися над власними упередженнями та переосмислити своє ставлення до гендерних ролей. Концептуальне мистецтво та дизайн відіграють важливу роль у формуванні нового розуміння гендеру, підкреслюючи його конструктивний та різноманітний характер. Через інсталяції, перформанси та інші форми митці піддають сумніву ідею гендеру як бінарної, незмінної категорії, натомість представляючи її як спектр ідентичностей і виражень. Такий підхід допомагає зруйнувати глибоко вкорінені стереотипи та сприяє прийняттю гендерної флюїдності як норми.

У сфері дизайну спостерігаємо схожі тенденції до переосмислення та впливу на гендерні стереотипи. Мода, промисловий дизайн, створення продуктів і об'єктів, позбавлених традиційних гендерних приписів, сприяє формуванню більш гнучкого сприйняття гендерних ролей. Унісекс одяг, гендерно нейтральні предмети побуту та інтер'єри, що не нав'язують конкретних гендерних асоціацій, демонструють те, що дизайн може сприяти рівності та інклюзивності. Сучасне мистецтво та дизайн відіграють вирішальну роль у трансформації суспільного сприйняття гендерних стереотипів. Через свою творчість митці та дизайнери не лише закликають до роздумів і сприяють змінам, але й формують рівне й інклюзивне майбутнє.

Висновки

Висновки дослідження підтверджують, що гендерні стереотипи мають глибоке коріння в структу-

рі сучасного суспільства, формують очікування та поведінку індивідів із моменту їхнього народження. Вони охоплюють різні життєві аспекти — від кольору дитячих іграшок до професійного вибору та сімейних ролей, накладаючи суттєві обмеження на особистісний та соціальний розвиток. Дослідження також виявило приклади усвідомлення та відкидання застарілих норм, що відкриває шляхи до створення більш рівноправного та інклюзивного суспільства.

Особливу увагу в дослідженні приділено інтеграції освіти та мистецтва в подоланні гендерних стереотипів. Програми з гендерної рівності та інклюзії в школах та університетах відіграють вирішальну роль у формуванні нового покоління, здатного критично мислити та оскаржувати традиційні норми. Такі освітні ініціативи мають потенціал зменшити дискримінацію та підвищити рівень рівноправ'я в суспільстві. Декоративно-прикладне мистецтво та дизайн відіграють унікальну роль у культурному та соціальному ландшафті, не лише відображаючи, але й активно формуючи суспільні погляди та ідеї. Вони спонукають до роздумів про організацію й сприйняття простору, формування предметів та соціальних ролей, вносячи ідеї інклюзивності, стійкості, гендерної рівності та соціальної справедливості в повсякденне життя.

Дослідження показало, що сучасні твори декоративно-прикладного мистецтва та дизайну активно використовуються як засоби нівелювання гендерних стереотипів, спонукаючи до рефлексії та розширення меж традиційного розуміння гендерних ролей. Це сприяє формуванню більш вільного та інклюзивного світу.

Наукова новизна. У роботі визначено головні стратегії, які митці використовують для розширення уявлень про гендер, зокрема гендерно-нейтральний дизайн, критичне переосмислення традиційних гендерних ролей через мистецтво, а також упровадження інклюзивності та різноманітності як основних принципів творчого процесу.

Перспективи подальших досліджень можуть формуватися в напрямі розвитку нових форм та методів у декоративно-прикладному мистецтві й дизайні, що свідомо відходять від традиційних гендерних норм. Вивчення впливу таких нововведень на сприйняття гендеру може надати інсайти для більш широкого прийняття гендерних практик. Можливіми є подальші вивчення того, як різні культури впливають на гендерні стереотипи в декоративно-прикладному мистецтві й дизайні.

Список посилань

- Агеєва, В., & Марценюк, Т. (2019). *Інша оптика: гендерні виклики сучасності*. Смолоскип.
- Бабій, Н. П. (2020). Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси: проблематика наукового дискурсу. *Питання культурології*, 36, 69–78. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221047>
- Варивончик, А. (2018). *Художні промисли України: генеза, історична еволюція, сучасний стан та тенденції* [Монографія]. Ліра-К.
- Гаврилишина, Н. А. (2022). Декоративно-ужиткове мистецтво України. В *Велика українська енциклопедія*. <https://is.gd/QeUhEw>
- Злобіна, Т. (2016, 18 січня). *Битва за смисли: як жіноче мистецтво змінює світ*. Korydor. <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/bytva-za-smysli-yak-zhinochemystetstvo-zmiiyuye-svit.html>
- Кисельова, О. (2020). *Проблеми гендерної рівності в галузі культури та мистецтва* (М. Шаповал & І. Степанова, ред.). Міністерство фінансів України. <https://is.gd/8qcP5b>
- Конопльова, М. (2022, 10 квітня). *У Рівному з'явився військовий мурал «Красавица терпiti не буде»*. ШоТам. <https://shotam.info/u-rivnomu-z-iavyvsia-viyskovyy-mural-krasavitsa-terpiti-ne-bude/>
- Копилова, Н. О. (2021). Гендерні інверсії у сучасних практиках моди (український досвід). *Українська культура: минуле, сучасне шляхи розвитку. Напрям: Культурологія*, 39, 153–158. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v39i.512>
- Кравец, В. П. (Ред.). (2013). *Гендерні дослідження: прикладні аспекти* [Монографія]. Навчальна книга – Богдан.
- Луцька, В. (2021, 15 квітня). *Сергій Махно про Shkrub House: дім для родини дизайнера в українсько-японському стилі*. Хмарочос. <https://hmarochos.kiev.ua/2021/04/15/sergij-mahno-pro-shkrub-house-dim-dlya-rodyny-dyzajnera-v-ukrayinsko-yaponskomu-styli/>
- Македон, В. В., Валіков, В. П., & Кошляк, С. С. (2020). Світовий ринок праці в координатах цифрової економіки. *Академічний огляд*, 1(52), 91–104. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2020-1-52-9>
- Мищенко, К. (б.д.). *Курсова робота. Матеріал – шамотна маса, емалі, оксиди. Техніка – формування пластинами, тирка оксидами, розпис емалями* [Зображення]. Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука. <https://kdidpamid.edu.ua/academy/hudozhnyakeramika/>
- Нетюхайло, М. (2023, 18 травня). *Майстриня-вишивальниця Тетяна Зез: Бандера через вишивку досі збирає нам гроші на армію*. УНІАН. <https://www.unian.ua/society/maystrinya-vishivalnicya-tetyana-zez-pro-vshivanki-ta-dopomogu-armiji-ukrajini-12260667.html>
- Ткалич, М. Г., & Зінченко, Т. П. (2013). Типологія гендерних стереотипів особистості. *Проблеми сучасної психології*, 2, 47–52.

- Урсу, Н. О., & Гуцул, І. А. (2018). *Теоретичні основи композиції* (2-ге вид.). Аксиома.
- Хижа, І. (2024, 31 січня). *Не малюю ескіз прикраси, а одразу її створюю: хмельничанка Олена Павлова про ювелірну справу*. Суспільне. <https://suspilne.media/khmelnyskiy/672604-ne-maluu-eskiz-prikrasi-a-odrazu-ii-stvoruu-hmelnicanka-olena-pavlova-pro-uvellirnu-spravu/>
- Яковленко, К. (Упоряд.). (2019). *Чому в українському мистецтві є великі художниці* (Я. Стріха, пер.). Publish Pro.
- Bezuglov. (2022). *Promodo HUB&OFFICE*. <https://bezuglov.ua/promodo-hub>
- ## References
- Aheieva, V., & Martseniuk, T. (2019). *Insha optyka: Henderni vyklyky suchasnosti* [Different optics: Gender challenges of modernity]. Smoloskyp [in Ukrainian].
- Babii, N. P. (2020). Aktualni kulturno-mystetski praktyky ta protsesy: Problematyka naukovoho dyskursu [Contemporary art and cultural practices and processes in scientific discourse]. *Issues in Cultural Studies*, 36, 69–78. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.2020.221047> [in Ukrainian].
- Bezuglov. (2022). *Promodo HUB&OFFICE*. <https://bezuglov.ua/promodo-hub> [in Russian].
- Havrylyshyna, N. A. (2022). Dekorativno-uzhytkove mystetstvo Ukrainy [Decorative and applied art of Ukraine]. In *Velyka ukrainska entsyklopediia* [Great Ukrainian Encyclopedia]. <https://is.gd/QeUhEw> [in Ukrainian].
- Khyzha, I. (2024, January 31). *Ne maliuuu eskiz prykrasy, a odrazu yii stvoriiuu: Khmelnychanka Olena Pavlova pro yuvelirnu spravu* [I do not draw a sketch of jewelry, but immediately create it: Olena Pavlova from Khmelnytskyi about the jewelry business]. Suspilne. <https://suspilne.media/khmelnyskiy/672604-ne-maluu-eskiz-prikrasi-a-odrazu-ii-stvoruu-hmelnicanka-olena-pavlova-pro-uvellirnu-spravu/> [in Ukrainian].
- Konoplova, M. (2022, April 10). *U Rivnomu ziauvysia viiskovyi mural "Krasavitsa terpity ne bude"* [A military mural "Beauty will not be tolerated" appeared in Rivne]. ShoTam. <https://shotam.info/u-rivnomu-ziauvysia-viiskovyy-mural-krasavitsa-terpity-ne-bude/> [in Ukrainian].
- Kopylova, N. O. (2021). Henderni inversii u suchasnykh praktykakh mody (ukrainskyi dosvid) [Gender iversions in modern fashion practices (Ukrainian experience)]. *Ukrainian Culture: The Past, Modern and Ways of Development. Branch: Culturology*, 39, 153–158. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v39i.512> [in Ukrainian].
- Kravets, V. P. (Ed.). (2013). *Genderni doslidzhennia: Prykladni aspekty* [Gender studies: Applied aspects] [Monograph]. Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Kyselova, O. (2020). *Problemy gendernoi rivnosti v haluzi kultury ta mystetstva* [Problems of gender equality in the field of culture and art] (M. Shapoval & I. Stepanova, Eds.). Ministry of finance of Ukraine. <https://is.gd/8qcP5b> [in Ukrainian].
- Lutska, V. (2021, April 15). *Serhii Makhno pro Shkrub House: Dim dlia rodyny dyzainera v ukrainsko-iaponskomu styli* [Serhii Makhno about Shkrub House: A home for the designer's family in the Ukrainian-Japanese style]. Khmarochos. <https://hmarochos.kiev.ua/2021/04/15/sergij-mahno-pro-shkrub-house-dim-dlya-rodyny-dyzajnera-v-ukrayinsko-yaponskomu-styli/> [in Ukrainian].
- Makedon, V. V., Valikov, V. P., & Koshliak, Ye. Ye. (2020). Svitovyi rynek pratsi v koordynatakh tsyfrovoy ekonomiky [The world labor market in the coordinates of the digital economy]. *Academy Review*, 1(52), 91–104. <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2020-1-52-9> [in Ukrainian].
- Mishchenko, K. (n.d.). *Kursova robota. Material – shamotna masa, emali, oksydy. Tekhnika – formuvannia plastamy, vtyrka oksydami, rozpys emaliamy* [Coursework. Material – fireclay mass, enamels, oxides. Layer-forming technique, rubbing with oxides, painting with enamels] [Image]. Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative Applied Arts and Design. <https://kdidpamid.edu.ua/academy/hudozhnya-keramika/> [in Ukrainian].
- Netiukhailo, M. (2023, May 18). *Maistrynia-vyshyvalnytsia Tetiana Zez: Bandera cherez vyshyvku dosi zbyraie nam hroshi na armiiu* [Master embroiderer Tetiana Zez: Bandera still collects money for the army through her embroidery]. UNIAN. <https://www.unian.ua/society/maystrynya-vishivalnicya-tetyana-zez-pro-vishivanki-ta-dopomogu-armiji-ukrajini-12260667.html> [in Ukrainian].
- Tkalych, M. H., & Zinchenko, T. P. (2013). Typolohiia hendernykh stereotypiv osobystosti [Typology of gender stereotypes of the personality]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 2, 47–52 [in Ukrainian].
- Ursu, N. O., & Hutsul, I. A. (2018). *Teoretychni osnovy kompozysii* [Theoretical foundations of composition] (2nd ed.). Aksioma [in Ukrainian].
- Varyvonchuk, A. (2018). *Khudozhni promysly Ukrainy: Geneza, istorychna evoliutsiia, suchasnyi stan ta tendentsii* [Artistic crafts of Ukraine: Genesis, historical evolution, current state and trends] [Monograph]. Lira-K [in Ukrainian].
- Yakovlenko, K. (Comp.). (2019). *Chomu v ukrainskomu mystetstvi ye velyki khudozhnytsi* [Why there are great female artists in Ukrainian art] (Ya. Strikha, Trans.). Publish Pro [in Ukrainian].
- Zlobina, T. (2016, January 18). *Bytva za smysly: Yak zhinoche mystetstvo zminiue svit* [The battle for meaning: How women's art is changing the world]. Korydor. <http://www.korydor.in.ua/ua/equality/bytva-za-smysli-yak-zhinoche-mystetstvo-zmiiyuye-svit.html> [in Ukrainian].

Abolishment of Gender Stereotypes in Modern Works of Decorative Applied Art and Design

Alla Diachenko

Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative-Applied Arts and Design, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The aim of the article* is to analyse and view the role of modern decorative applied art and design in the process of erasing gender stereotypes, and forming more inclusive understanding of gender identities. *Results.* This article contains a comprehensive analysis and systematisation of ways due to which modern Ukrainian artists and designers influence the reinterpretation of gender stereotypes through their works. The study reveals both aesthetic and social significance of decorative applied art and design in the context of gender equality; outlines the way beyond traditional approaches to the evaluation of art works. It is determined that gender stereotypes are a component of the social and cultural sphere of modern society, influencing the formation of identity and the individual's behaviour from the moment of the person's birth. Traditional notions of gender roles are deeply rooted in everyday aspects of life, from choosing the colour of children's toys to professional orientations and family relationships. The uniqueness of this research grounds on integrating an interdisciplinary approach that brings together gender study theories, art history, cultural studies and design for the comprehensive analysis of both visual and conceptual aspects of decorative applied art and design. *Scientific novelty.* The article identifies key strategies used by artists and designers in order to expand ideas about gender, including gender-neutral design, critical rethinking of traditional gender roles through art, as well as implementation of inclusivity and diversity as core principles of the creative process. *Conclusions.* Modern works of decorative applied art and design demonstrate a significant potential in rethinking and leveling gender stereotypes. Artists and designers use their creative platforms to ground renovated notions of gender by offering alternative visualisations and interpretations of gender identities. The study confirmed that modern art and design play a key role in expanding the boundaries of traditional gender roles, providing a possibility for widening societal perceptions regarding the differentiation of behaviour gender patterns. Artists and designers use innovative approaches and methods for highlighting gender issues, including gender-neutral design, critical reinterpretation of gender symbols.

Keywords: gender stereotypes; gender identities; decorative applied art; design; artist; national motives; visual image

Відомості про автора

Алла Дяченко, кандидат педагогічних наук, доцент, Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені М. Бойчука, Київ, Україна, ORCID iD: 0000-0003-4496-5931, e-mail: pani.alla0107@gmail.com

Information about the author

Alla Diachenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Mykhailo Boichuk Kyiv State Academy of Decorative-Applied Arts and Design, Kyiv, Ukraine, ORCID iD: 0000-0003-4496-5931, e-mail: pani.alla0107@gmail.com

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.